

Не ни трябва случайно разпределение, не трябва да имаме случайни съдии

Владислав Славов, 6. 04. 2017 г.

Име Владислав Славов, в момента съм председател на Съюза на юристите в България. Съюзът на юристите е най-голямата правна неправителствена организация. Миналата година отбеляза 50 години от създаването си с това наименование. Иначе има сдружение на юристи, което, променяйки името си, съществува от 1925 г. Тогава се събират юристи от сдружението на съдиите и съюза на адвокатите и решават да направят едно кооперативно дружество, което да изгради тази сграда и да създаде условия за общуване между юристите, да защитава техните права и т.н., всичките неща, които сега пишем в уставите на неправителствените организации. Съюзът има най-голямата членска маса от правните неправителствени организации, над 4000 физически лица и 21 колективни члена. Почти всички правни неправителствени организации, включително Съюзът на съдиите, са колективни членове на Съюза на юристите.

За себе си какво да ви кажа: богата биография. Завършил съм Софийския университет, след това имаше разпределение и бях изпратен като юрисконсулт към едно обединение. Започнах от най-ниското стъпало, юрисконсулт на едно предприятие в рамките на обединението. На десетата година вече бях главен юрисконсулт в министерството на тази система – Министерството на металургията, и бях арбитър във ведомствения арбитраж. Такива съществуваха към съответните ведомства. Към Министерството на металургията също имаше ведомствен арбитраж. Тогава уж имаше много сериозни икономически реформи: всяка година се приемаше един Правилник за икономическия механизъм и всяка година правехме някакви реформи. Тия реформи ни притискаха много неприятно, защото реално не можеше да се развие една нормална дейност от гледна точка на правното обслужване на системата. И аз преминах на работа във Върховния държавен арбитраж. Тогава имаше такава институция, която беше закрыта през 1991 г. Няколко години съм работил във Върховния държавен арбитраж като арбитър. След това станах прокурор в Главна прокуратура, като захриха арбитража. Станах член на Висшия съдебен съвет в края на 1991 г., след още известно време бях избран от ВСС за заместник-главен прокурор. Тогава главен прокурор беше Иван Татарчев. През 1996 г. съдебната власт реши сама да изпълни предписаната от Конституцията от 1991 г. нова организация на съдебната власт, след като

Народното събрание и Министерският съвет не си вършеха работата. Това, което трябваше да направят в едногодишен срок от приемането на Конституцията, ние постигнахме на петата година със собствени сили, с подкрепа на президента Желев най-вече – защото той веднага подписа указите за двамата нови председатели на двата върховни съда, които трябваше да се създадат на мястото на стария. Разбира се и с отмяната на няколко противоконституционни акта на Народното събрание от Конституционния съд. Ние успяхме, независимо от директната съпротива и на Министерския съвет, и на Народното събрание да възстановим двата върховни съда и да създадем тази нова организация, която Конституцията предвиждаше. Последващите действия бяха изменения в процесуални закони, създаване на апелативни структури по места и т.н. При тази промяна 96-та година аз бях избран за председател на Върховния административен съд. За председател на другия съд, Върховния касационен, беше избран Румен Янков. Мандатът е седем години. В края на седемгодишния период общото събрание на двата върховни съда ме избра за съдия в Конституционния съд.

Значи, от квотата на съдиите, професионалната?

Да, от квотата на съдиите. В Конституционния съд мандатът е деветгодишен. След приключването на мандата, общо взето, с официална държавна работа не съм се занимавал. Председател съм на Съюза на юристите четири мандата. Това ми е горе-долу биографията. През целия този период фактически съм бил и член на Висшия съдебен съвет – значи, около 12 години. Това е дотук за себе си.

От позицията на този опит казвате, че реформата в съдебната система е палиативна?

Това, което правим в момента, според мен не е достатъчно. Особено това, за което толкова вдигаме шум – разделянето на ВСС на две колегии. Двете колегии работят вече повече от година. Някакъв особен резултат да има? Едната колегия е почти ненужна, защото там практически става това, което предвиди главният прокурор, а в другата има такова противоборство, че правят гаф след гаф и не могат да стигнат до разумни решения. Проблемите на системата се задълбочават, а не се решават. Съдебната карта, която предвижда някакви промени в съдебните райони, очевидно, че този ВСС няма да я реализира. И реално проблемите не се решават. В момента какво е състоянието: имаме два върховни съда с едно невероятно количество членове. Аз от две години съм обявил неофициално една

награда за този, който ми посочи държава в света, където има повече от сто души членове на върховния съд. Досега никой не я е спечелил. А ние имаме два: в единия има над 120 съдии, в другия са почти 90. Нещата така се решават, че едва ли не всичко стига до Върховния касационен съд и той трябва да решава делата на цяла България, което е абсурдно. Там има съдии, които са невероятно натоварени и от които се изисква много, а те просто няма как, при тази натовареност, да бъдат на ниво и като срок, и като качество. Във Върховния административен съд проблемите са на друго ниво. Няма да навлизам в подробности, но основното е, че той не трябва да гледа дела като първа инстанция. Досега трябваше да се реши това, има предложения в тази посока, но... Донякъде и самото ръководство на съда не е много активно, а в останалите органи, които трябва да го решат – преди всичко Народното събрание – няма никакво движение.

Тези са засега проблемите, които според мен не се решават с това, което променихме в Конституцията и Закона за съдебната власт. Отделен въпрос е, че ние направихме много промени в последните години, да кажем, в посока на атестиране на магистратите, в посока на конкурсното начало и т.н. Но се получава така, че това не е по-добро от старото. И това вече не е само мое мнение. Сега това е мнение почти на всички, защото между другото с конкурса се заобикаля личната отговорност на ръководителя, а атестирането доведе до едно състояние, в което 99 % от магистратите са идеални. Всички са с много добра оценка. Понеже съм член на съвета за изпълнение на т.нар. Стратегия на съдебната реформа – има актуализирана стратегия, която е одобрена 2014 г. от Народното събрание с автор Министерски съвет – там се занимаваме с много от тия проблеми.

Първото от нещата, които трябва да направим, и то е много важно, е образованието. Правното образование е под всякаква критика. И в момента се надявам, говорил съм няколко пъти лично с проф. Герджиков на тая тема, при него има проект на една наредба за държавните изисквания за висше образование по право, която е изцяло в нов вариант. Там сме предложили от името на Съюза на юристите много сериозни промени, които, ако се направят, нещо ще започне в системата да се променя. Ние в момента примерно приемаме хиляда юристи годишно в девет факултета, но накрая завършват две хиляди. Това е една аномалия. Когато аз бях студент в Софийския университет, единственият правен факултет, който съществуваше тогава, приемаха около двеста, завършваха сто.

Това е нормално.

Сега нещата са обратно: веднъж приемат хиляда и втори път, вече знаете – прехвърляния, втора специалност, не знам какво – и накрая хиляда души отгоре завършват. Качеството е под всякаква критика, Агенцията по акредитация не прави нищо. Аз поне досега не съм видял една критична тяхна оценка на някой от правните факултети. И на тая основа реално ние имаме едно изключително ниско качество на завършващите. Досега един-единствен обективен критерий извън Агенцията по акредитация е изпитът, който се провежда за млади адвокати. На този изпит, който се провежда два пъти годишно, се явяват средно около 1500 човека. Това е почти цялата маса на завършващите. Успеваемостта е 25 %. Има хора с отлични дипломи, които не могат да вземат този изпит. Той не е особено сложен и тежък. Те са току-що завършили с държавен изпит, току-що изкарали стажа, току-що изкарали изпита за правоспособност. Явяват се на този изпит и хора с отлични дипломи и не могат да го изкарат. Най-добрият факултет, с най-добри показатели, е софийският – 50 % успеваемост средно. Това засега е единственият обективен критерий, от който можем да видим какво е състоянието на нещата.

Какво сме предложили ние? Направихме тук преди две години в Съюза на юристите една кръгла маса по проблемите на правното образование. Присъстваха представители на всички девет факултета, почти всички декани. Присъстваха и хора от практиката, които са наясно с проблемите, вкл. хора от Министерството на правосъдието, Министерството на образованието (тогава зам.-министър беше Денков, който сега е министър). Говорихме много сериозно по темата. Един от изказалите се беше проф. Огнян Герджиков. Той започна с това: “Уважаеми колеги, произвеждаме брак!” Ясно и недвусмислено. Той понякога е рязък и не прави компромиси. Реално какво предлагаме ние да се промени? Първо, предлагаме приемът да бъде по-централизиран и завишен от гледна точка на изисквания. Тоест, няма защо един човек, който няма данни и знания, да го лъжеш, че може да стане юрист. Има достатъчно критерии, на базата на които да изградиш адекватни изисквания за прием. Нещо повече, в момента има недостиг на студенти. Миналата година се изнесоха факти за един университет: стана ясно, че ако заведеш кандидат-студент, получаваш 50 лв. Не сте ли го чули? Пишеше в медиите. Между другото, оказа се истина. Това е първото, което предлагаме. Второто, което беше констатирано от една оценка на правното образование в България преди 15-ина години, направена от съвместна комисия с ръководител един английски професор и финансирана от Световната банка. Там критичните бележки срещу нашето правно

образование започваха с приема наистина, но второ, трето, четвърто, пето и шесто бяха по отношение на преподавателския състав. Започваха с това, че никой не обучава преподавателите, което е абсолютно вярно. Никой не ги квалифицира, никой не ги оценява, никой не ги контролира и реално фактически те се самооценяват със завършващия курс, който те изпитват. Абсурдно е. Каквото и да си говорим, без да обиждаме никого в тая сфера, не може така да продължава. Няколко предложения има още, но най-важното е следното: Румъния често си я даваме за пример – пак от Румъния съм го видял, и то преди 15-20 години. Тука бяха на гости конституционни съдии, които казаха: “При нас държавният изпит е единен,” т.е. за всички, които завършват в една година образованието си. Факултетите им тогава бяха десет. Сега дали са толкова, не знам, но Румъния е четири пъти по-голяма от България като население. Та тогава, при десет факултета, те казват: правим два пъти годишно държавен изпит (както го правим ние). Всички завършващи се събират на едно място, пишат анонимно (това го правим, но по вузове) и оценяват не преподаватели, а конституционни съдии и висши магистрати. И ако даден факултет има успеваемост под 50 %, автоматично му се отнема акредитацията. Това е много интересно и като опит, и от тая гледна точка, че не би трябвало накрая ти сам като преподавател да оценяваш продукта, който си произвел, както е при нас. Защото ние какво правим: не пишем двойки, защото ще загубим държавната субсидия, защото ще падне рейтингът на университета. И резултатите са налице, защото тия хора, в края на краищата, отиват във всички сфери на правната дейност. Те стават и съдии, те стават и прокурори и т.н. Така че оттук трябва да започнем. И затова казвам, че това са палиативи, което правим.

Но по-важното е една промяна, която съм предложил преди седем години вече. Зад вас има една карта: това са съдебните райони на районните съдилища. В България има 113 районни съдилища, 28 окръжни съдилища, пет апелативни – оставям настрана военната структура – и два върховни съда. Отделно има 28 административни съдилища, които са на ниво окръжен съд. Или общо в страната има 184 съдилища, което е прекалено много. Прекалено много! Аз съм предложил една реформа, която мисля, че веднага ще даде резултати. Тя не е лесна за осъществяване, основната съпротива ще бъде на местно равнище. Такава реформа съм видял, че са осъществили в Холандия и някои скандинавски държави. Те са много доволни от резултатите.

Какво предлагам? Ние имаме четири степени съдилища: върховен (засягам структурата на ВКС, административните ги оставям настрана), апелативни пет съдилища, 28 окръжни, 113 районни. Аз предлагам едната от степените да я премахнем и да възстановим двуинстанционното производство, както беше в България преди промяната, преди Конституцията от 1991 г. Тя не регламентира изрично триинстанционно производство, но тя предвиди тия структури. Промяната е такава: правим двуинстанционно производство, едно дело започва на първа инстанция и завършва на втора. Обединяваме районни и окръжни съдилища и създаваме единен първоинстанционен съд. Фактически това, което виждате на картата, ще бъде вече не толкова раздробено, а ще имаме някъде около 50 до 70 единни първоинстанционни съдилища. Те ще гледат всички дела на първа инстанция. Това няма да засегне т.нар. принцип на достъп до правосъдие, защото достъпът до правосъдие не означава “на всяка керемидка – гара”, както имаше един израз навремето – т.е. във всяка община да има съд. Това и сега не е така, има по няколко общини с един съд. Въпросът е, че с комуникацията и електронизацията, която се опитваме да въведем в съдебната система – по електронен път да се движат голяма част от документите – няма да е необходимо движението на хората от местоживеенето им до съда и т.н. Разбира се, реформата, която предлагам, на първо време ще предвиди възможност старите съдилища известно време да гледат дела, за да не се получи рязка промяна. Но това са подробности. Това ще стане в рамките на три до пет години. Следващото ниво, апелативните, от пет стават девет, защото при тях ще се увеличи обемът на работа, но те ще бъдат последна инстанция. В тях приключва всичко. До Върховния съд вече може да се стига по изключение, по т.нар. извънредни способности. Например навремето имашме една система, наречена “преглед по реда на надзора”. Другият извънреден способ, това е т.нар. отмяна. И Върховният съд тогава няма да е от 120 човека, а ще бъде не повече от 40 човека. Той няма да ражда постоянно противоречива практика, ще работи много по-спокойно и ще се занимава с неправилни решения, а не както е в момента – да гледа делата на цяла България. Какво е предимството на това, което предлагам? В този единен първоинстанционен съд ще има повече, или достатъчно, съдии, което предполага специализация. Специализацията веднага дава възможност за резултати, които са свързани и с качество, и с бързина, и с всички други компоненти, за които ние се борим в момента. Това, което се каза за съдебната карта на ВСС, предвижда в момента евентуално да се закрийт няколко

районни съдилища, което нищо няма да промени. Трябва ни кардинална промяна, за да могат да се променят нещата. Тук се изчиства и местническото влияние, защото фактически съдиите ще са на друго равнище и много по-независимо ще могат да правораздават. Директно ние ще намалим разходите на самата система, което при това икономическо състояние на държавата също е положително. Няма нужда от толкова много съдилища, където се прескачат съдии, които нямат работа и софийски съдилища, които не могат да дишат от работа, защото са затрупани с дела.

Най-общо казано, това е реформата, която предлагам. Тя не е трудно да се осъществи. Трябва да се променят две думи в Конституцията: там, където пише районни и окръжни съдилища, ще напишем регионални съдилища и оттам нататък в закона ще направим всичките тия неща. Висшият съдебен съвет е компетентният орган, който да определя съдебните райони. Така че той ще каже дали да са 50 или 70. Това се прави на база на статистиката. Ние имаме добра статистика за натовареността на отделните съдилища, за видовете дела и всичко останало. Направим ли го, тогава ще можем и по-лесно да говорим за натовареността на съдиите. Това, което от много години се опитва да направи Висшият съдебен съвет и не успява да го направи. А е нещо много елементарно и най-простият пример, който винаги съм давал за това е, че в една Америка има такива критерии и там един съд не е като при нас да се бори за пари, а просто на база на критерия натовареност и на коефициенти, които те са си определили с оглед опита и практиката, която имат, в края на годината ти казват: в тоя съд следващата година трябва да има не десет, а единайсет съдии. И бюджетът трябва да бъде толкова. И край. Няма дискусии: какво ще правим, какво няма да правим, какви заплати, какви ремонти и пр.

Обективна критериална система.

Абсолютно! Всяко едно дело се оценява по определени правила и получава коефициент за тежест. Веднъж критерий е количеството, втори път тежест на делата и оттам нататък се извеждат критериите. Ние това ако направим, тогава вече можем да говорим за някаква промяна в съдебната система в положителна посока. Това бездействие на ВСС доведе дотам, че главният прокурор направи едно питане до Конституционния съд преди два-три месеца: дали трябва, както е предвидено в Конституцията, да следва структурата на съдилищата – и те му казаха, че може и да не я следва. И той ще започне сега да прави точно това, което ВСС не прави: ще

изтегли прокуратурите от някои седалища на районни съдилища, ще ги концентрира и ще започне да работи по-рационално от гледна точка на ефективността. Вероятно ще го направи, защото питането му беше заради това.

Това е най-сериозното, което можем да направим като реформа в системата. С всички министри досега съм говорил, защото преди 7-8 години съм го предложил това – коментират го от време-навреме, полека-лека се доближават до това предложение. Накрая ще стигнем до състояние, че трябва да го направим. Но се страхуват. Първо, парламентът ще е против, защото се засягат местни интереси; второ, ще е против изпълнителната власт, защото тя трябва да понесе основната тежест от всичките тия промени: как да осигури сграден фонд, независимо, че нови сгради няма да бъдат необходими. Но някъде може да бъдат необходими по-големи. И другото, трябва да се решат проблемите с изоставения сграден фонд, всички тия неща. Между другото, това ще донесе някакъв плюс на кабинета, а не минус. Това са нещата, които сега са проблемни. Всеки един министър досега се страхува да направи такава реформа, преди всичко защото не могат да разберат проблема в пълнота. И сегашният служебен министър, и предишният... В системата на правото не важат правилата за технократите. Министър трябва да бъде човек с години зад гърба си, с опит, с практика, който може наистина да прави изводи на основата на това. Един юрист става юрист след петата година от започването на работа. До петата година, общо взето, продължава да се учи. След това започва да навлиза. Само че ние ги правим съдии с две години стаж, а в Европа, за да станеш съдия, трябва да имаш минимум 15 години минимум. Това, между другото, също сме се опитвали да го променим. Последния път СЮБ предложи в измененията на Закона за съдебната власт вместо две, както е сега, да се завиши поне на пет години изискването по отношение на съдиите. Не беше прието.

Това са пътищата, по които ние трябва да променим нещата: да влизат качествени хора в съдебната система и особено в съдилищата, и второ, да се създадат по-нормални условия за работа.

И трето може би: вие споменахте, освен за структурата, и за кариерното израстване на съдиите.

Кариерното израстване вече е друго, защото конкурсното начало и атестирането не показаха добри резултати, точно обратното. Аз като председател на ВАС за седем години съм предлагал на ВСС и по мое предложение реално са назначени над 30 съдии. За нито едно от назначенията не се срамувам. Те бяха

хора, които аз съм си подбирал с помощта на целия екип на Върховния съд. Докато сега минават през един конкурс, в който ходатайствата вървят с всички сили. Но когато влезе някой с недобри качества и кажеш на председателя: “Как можахте да го вземете този човек!?” той: “Конкурс. Аз не съм виновен.” Ето ви! Нека той го избира, предлага и да носи отговорност. Вярно, че ВСС е този, който трябва да вземе решение. Той може и да не хареса моето предложение. Но аз нося отговорността после за този човек, ако той покаже слаба работа. Аз просто смятам, че тази система с конкурса ние трябва да я изоставим. Тя не е по-добра. Тя не е въведена в целия свят и стига сме се били в гърдите, че е по-демократична, по-това, по-онова. Няма такова нещо.

Знаете, че има едно случайно разпределение на дела, което журналистите много го обичат. Знаете ли в колко държави в света има случайно разпределение? В нито една! Нито една. Това е българска измишльотина. То се прилага палиативно, защото ако трябва да има случайно разпределение, там, където има състави, трябва и тримата съдии да се избират на този принцип. А се избира един. Но в тричленен състав или петчленен състав всеки съдия има равни права. А на случаен принцип се избира само докладчикът. Тоест, лъжем някого, а и себе си, че правим случайно разпределение. Беше много хубав случай с един холандски ръководител на разследващо звено. По време на пресконференцията журналистка му зададе въпроса какво мисли за случайното разпределение. Три пъти му превеждаха въпроса, той не можа да разбере какво го питат. Затова ви казвам, че го няма никъде по света. Първо не можа да разбере, после, когато разбра, каза: “Какво случайно разпределение!? Аз ръководя този отдел, аз нося отговорност за неговата работа. Аз знам кой колко е натоварен, аз знам кой колко може. И аз знам кой ще реши най-добре дадения казус.” Какво да му кажеш на тия аргументи? Ние лъжем себе си, че правим случайно разпределение. Аз съм известен с една максима, която повтарят от време на време: не ни трябва случайно разпределение, не трябва да имаме случайни съдии. Какво означава, когато кажеш, че случайното разпределение евентуално е някаква форма на борба срещу корупцията. Ако имаш съмнение, че този съдия не би трябвало да гледа някое дело (изключвам основанията за отвод) поради съмнения в обективността му, значи този човек не може да бъде съдия. Не може да има такъв съдия! Това е за реформата.

Аз много се впечатлих от това, което казахте преди малко – че преди е било по-добре.

Ето, казвам го и казвам, че в момента все повече хора стигат до същия извод: че конкурсната система не работи. Една ненужна бумажина и прехвърляне от болна на здрава глава. От пусто в празно преливаме и накрая всички прекрасно атестирани, конкурсно избрани, а накрая ръководителят казва: “Аз не нося отговорност, защото не съм го избирал аз. Други ми го избраха, какво съм виновен аз, като работи лошо.” Персоналната отговорност е важна и затова пак казвам, че в света конкурсното начало може да го има, но не е задължително, особено в една система, в която йерархически растеш и могат много по-добре да те преценят на основата на това, което правиш до този момент в системата. Аз навремето как съм подбирал кадри, за да ви кажа, че съм предложил 30 съдии и не съжалявам за нито едно от тия предложения. Първото нещо, което правех, на всички съдии бях казал: когато контролирате съдебните актове, – защото ВС е касационна инстанция и по принцип гледаме дела, които идват от долните съдилища – направи ли ви някой впечатление с качествени актове, дайте ми името! Аз разширявам наблюдението върху такива хора като поставям задача на повече съдии, когато дойде акт на този съдия, да дадат мнение. За да чуя мнението на повече хора. И когато получа добра оценка за даден човек, те се открояват такива хора, няма защо да се заблуждаваме. Не е толкова трудно да ги намериш. И другото нещо, което правя: едно внимателно проучване в региона, в който работи и живее, от гледна точка на морал и други изяви. Защото, да кажем, може да не е подходящ по други съображения. Тогава съм си изградил мнение за този човек и решавам дали да го предложа или не. И нямам слабости за това, което съм направил като предложения. Докато сега не е така. Нещата много се промениха и аз съжалявам, че се промениха. Защото постижения, които имахме в ония години, сега ги губим...

Разкажете малко за правното образование по времето, когато вие сте били студент и стажант.

Първо, имаше имена, които бяха корифеи. Като почнем от Михаил Андреев по римско право, Кожухаров по облигационно право, Таджер и преди него Василев по гражданско право, Иван Ненов по наказателно право... Хора, на които отиваш на лекциите, защото знаеш, че ще ти бъде интересно. Дори си спомням, имахме една дисциплина, която вече не знам дали учат, съдебна статистика. Общата статистика е една суха наука, ужасна наука – не знам дали сте се докосвали до това нещо. Ние учехме, между другото, от учебника на икономическия техникум, но съдебната статистика вече само по лекции, защото нямаше учебник. Този, който ни

преподаваше, Анастас Юрданов Тотев се казваше – залата му беше пълна! Той преподаваше по такъв начин, че ти отиваш и ей така гледаш, със зяпнала уста. Ходехме на факултативни дисциплини, съдебна медицина и съдебна психиатрия. Аз съм ходил на два курса – независимо, че никакво задължение не съм имал – при Шипковенски.¹ Нямаше лекция, на която да не дойде професорът. Те бяха точно академични професори, имаше някои, които бяха много монотонни в изказа си, хората не можеха да ги слушат, на петата минута просто ти бяга вече... Имало е случаи, когато в залата са само четири-пет човека. Професорът влиза, добър ден, започва да си чете лекцията. Нищо не го смущава: къде сте, защо сте, не го притеснява. По идеологическите дисциплини имахме едни, забравил съм им имената, които, като почнеха да дават подписи за заверка на семестъра, за да те принудят да ходиш да му слушаш лекциите, искаха да занесеш тетрадка с лекциите, за да види той, че си бил там.

Чувала съм за такива...

Боже! Тогава образованието беше четиригодишно. Имахме 28 правни дисциплини, четири идеологически. Като почне история на БКП, ужас.

Диамат, истмат, научен комунизъм.

Ние учехме политикономията по-разширено, разделена на две: политикономия на капитализма и политикономия на социализма. Тя донякъде има връзка с правото. Другите, истмат, не знам какво си... Но най-важното е: нямаше лекция, на която да не дойде самият професор, нямаше упражнение, на което да не дойде асистентът, който го води. Нямаше изпит, на който за не присъства, освен професорът, още един или двама други от същата катедра. И нямаше случай на съответната дата изпит да не се проведе. Аз съм учил четири години, явявал съм се винаги на датата, определена за групата. Ние бяхме малко по-голям курс, защото върнаха едни сръбски студенти по мое време. Те ходеха да се записват там, защото не могат да влязат в университета в България. И от Министерството на образованието казаха: “Няма да ви признаем дипломите, даваме ви срок да се върнете в България, имате възможност да запишете, каквото искате, но повече югославска диплома няма да признаем.” Те се върнаха всичките и повечето записаха право. Курсът стана над 500 човека. Ние бяхме 14 групи. Но независимо

¹ Проф. Никола Шипковенски (1906-1976), известен психиатър, специализирал в Мюнхен, публикувал в Германия, Австрия и др., с международно признание в областта на съдебната психиатрия, основоположник на обучението по съдебна психиатрия в България. Политически репресиран заради международните си контакти.

от това, всичко по график, винаги точно, едно към едно! Това е първото условие да приемеш, че има едно сериозно образование в тоя факултет. Сега има ли такова нещо? Сега изпитите ги провеждат секретарки!

Ами! Може би като квестори?

Мога да ви кажа, че има правни факултети, в които не се появява дори асистент. Идва една секретарка, раздава листовете, казва “Пишете за еди какво си”, събира листовете и си отива. Можеш да си преписваш, можеш да си правиш каквото искаш – накрая диплома. Ами с тия купени дипломи как става!? Това неприсъствено получаване на висше образование как става!? Абсурдни неща. На изпит съм виждал... Михаил Андреев, примерно от нашата група седем човека изкараха от 30, останалите – двойки.

Голяма секира е бил.

Не е голяма секира, имаше си изисквания просто. Независимо кой си и какъв си, ти не можеш да минеш. Това беше един от сериозните изпити във втори курс. А най-лошо беше, ако някой се опита да му ходатайства. То се разбираше, между другото, защото той придобиваше един особен цвят на лицето, когато се разгневи. И се гневеше, ако някой се опита да ходатайства. Но пак беше справедлив и никога нищо повече от това, което наистина трябваше, не изискваше. Моята група беше така – седем човека изкараха от 30. И затова не завършваха повече от приетите. Завършваха по-малко. Ако някой е успял да влезе – защото тогава влизаха и със списъци на ЦК, и един куп привилегии имаше, и рабфак, и активни борци, и турските региони – но ситото не позволяваше на такива хора да продължат: или имаш качества и завършваш, или не. Рядко някой, който имаше мижави познания, можеше да завърши. Така беше. Разликата е тая. И тя е много съществена.

Сред вашите състуденти тогава коя реализация беше най-желана?

Значи, масово си мислехме, въпреки че не сме говорили много на тия теми, масово си мислехме, че ще работим в съдебната система. Имам предвид съд или прокуратура. В следствието не толкова, защото следствието беше в МВР и не беше привлекателно.

Но там също са работили юристи?

Юристи, да. Имаше т.нар. Указ за единния следствен апарат и всички трябваше да бъдат юристи, независимо, че там имаше някакви вратички със заварено положение и т.н. Беше една стегната система, която работеше добре, за

разлика от това, което е сега. В момента разследващите полицаи са едно от най-слабите звена в наказателната политика в България. Лошото е, че първите, които трябва да реагират на това са прокуратурата и ВСС – никаква реакция. Те са толкова онеправдани, тия разследващи полицаи! Ние СЮБ се опитахме тук да направим едно събитие да ги квалифицираме – ами аз го уговарям две години с няколко последователни министри на МВР! Казват “Да, добре” и нищо не става. Доведете ги хората в залата, нито ви искам пари, нито нищо. Е, направиха го преди няколко месеца след две години приказки. Дойдоха над 80 разследващи полицаи от цялата територия на София, гледаха с ей такива очи. Да. Нещата там са толкова трагични, че те си купуват със свои пари канцеларски материали, за да могат да работят. Какво искаме от тия хора!? Едно наказателно дело тръгва оттам. Но никой не се грижи за нищо, работят в ужасни условия, нямат никакъв статут, което е най-лошото. И никой не се замисля да го промени. Те имат по-нисък статут от охранителната полиция. Нямат структура в МВР. Ако отворите Закона за МВР, ще видите функциите на МВР, първо-второ-трето, на трето място е написано “разследване на престъпления”. Няколко текста по-надолу в закона пише организационната структура на МВР: дирекции такива-онакива, не знам какво. Няма дирекция “Разследване”. Те са без дирекция. Съществуват така вече 17-та година. Не са мръднали, не са се подобрили. От друга страна, следствието го мачкаме всяка година все повече, доколкото го има. После се чудим защо не издържат обвинителни актове в съда. Ами как ще издържат?

Да, но понеже съдът е последен в цялата верига, ние гражданите си мислим, че съдиите са виновни, че те са корумпирани или некадърни.

Съдиите са виновни дотолкова, доколкото цялата тази верига, за която говорим, от образованието нататък, дава предпоставки там да влязат неподготвени хора, хора с малък опит, особено на първите нива, и да работят в една обстановка на неравномерно натоварване, интриги и какво ли не – особено в големите съдилища. За София просто не ми се говори какво е и в Градския, и в Районния съд.

Да се върнем към вашето студентство. Тогава също е имало стаж, доколкото зная?

Имаше стаж, беше една година. Стажът основно беше формален, особено около моите курсове, защото бяхме много хора. Много хора бяхме, основно в Софийски градски съд се водеше, че караш стажа. Тогава имахме по-особен статут, водеха ни стажант-съдии, плащаха ни заплата 80 лв. и се водеше трудов стаж това.

Все едно, че сме на работа. Държавния изпит сме го издържали, а след стажа държахме изпита за правоспособност. Стажът се караше по нива. Получавах патрон от Градския съд, той ти дава една книжка и с тая книжка обикаляш: един месец при следовател, един месец при прокурор, при съдия в районен съд, в градски съд, във върховен съд евентуално и това беше целият стаж. Включително и при юрисконсулт имаше един месец. Имаше известна работа дотолкова, доколкото голяма част от частните производства се разпределяха сутрин, когато отидеш да се подпишеш в присъствената книга. Там седеше един отговорник, който може да ти даде някакво дело да го проучиш, да подготвиш проект на акт и съответният съдия, чието е делото, ако ти хареса акта, може да го подпише, ако не – ще си приготви нещо друго. Това беше натоварването. Всичко зависеше от личното желание да се квалифицираш. Иначе можеше и формално да го вземеш без никакъв проблем. Има един хубав виц оттогава: при свети Петър се наредили една група хора да влязат в рая. Минава първият. “Как се казваш?” – “Иван Петров.” – “На колко години си?” – “Толкова години.” – “Добре, влизай.” Стига до един, Драган Иванов примерно, който казва: “Една година и един месец, това ми е животът.” – “Чакай бе, тук пише 85 години.” – “Не, не: една година стаж и един меден месец, това ми е животът! Другото там не го и помня как мина...” На опашката всички се смеят, само един е много разтревожен. Питат го: “Ти защо не се смееш?” – “Аз се ожених по време на стажа...” (смях) Наистина, беше хубава година. Задължително ходехме, имаше голям контрол в това отношение. Стаж се караше и в адвокатурата, но малко хора успяваха. Адвокатурата беше една много затворена система.

Значи, ако човек е искал да си изкара стажа спокойно, без усилия, можело е все пак?

Можеше нищо да не прави. Разхождаш се нагоре-надолу... Но имаше едно настроение и желание за знания и, общо взето, хората се квалифицираха, занимаваха се. Даже някои се задълбочаваха, някои седяха повече при съдии, някои повече при прокурори... Но поради това, че бяхме много хора, не можеше самият патрон, или който отговаря за стажа на съответната фаза, да прояви повече внимание. А съдиите и тогава не бяха малко натоварени. По-малко бяха на брой. Да кажем, в Районния съд в София сега има вече към 200 съдии, тогава бяха 40-50 човека.

Между стажантите имаше ли конкуренция, нещо зависеше ли от стажа – разпределението например?

Не, нямаше как да се прояви. Разпределението зависеше от успеха. Там голямата борба беше да се добереш до прокурорско или съдийско място. Но съдийските бяха много малко. Специално на територията на София не можеше да станеш съдия; трябваше да станеш младши съдия и след това още две години стаж да имаш, защото софийските съдилища бяха с една степен по-високи и за да станеш съдия в Районен съд – София, трябваше да имаш четири години стаж тогава. А в провинцията можеше само с две години.

Когато започнахте работа като юрисконсулт, имаше ли някакви изненади, нещо, за което не се чувствахте подготвен?

Не, аз бях привилегирован в това отношение, че не бях сам юрисконсулт, а бях в отдел. Аз отговарях за едно предприятие, но ние бяхме четирима юрисконсулти, които работехме в една обща стая. Тоест, когато имах проблем, имаше кого да питам. Но аз самият за себе си – съвсем отговорно и сега го казвам – на петата година се чувствах спокоен, че мога да давам консултации, че няма да сбъркам и че мога да си позволя да го направя. Иначе винаги съм имал притеснения, че като ме питат нещо, може да не знам дори, че има такъв нормативен акт. Ние учихме 28 дисциплини, но основни неща, не всичко. Особено в областта на трудовото право имаше един океан от подзаконови актове, които не бяха обнародвани. И ако нямаш практика и опит, няма откъде да ги знаеш. Ние как научавахме, че ги има тези актове: задължително изрязвахме консултациите във в. “Труд”. Имаше тогава едни каренца – някакъв въпрос и отговор. Във в. “Труд” имаше екип от добри юристи, които само с това са се занимавали цял живот и отговаряха компетентно. И след отговора под линия пишеше кои нормативни актове уреждат тази материя. Ние оттам научавахме някои неща, които не знаехме, че ги има. Едва когато започнаха да издават тази поредица нормативни актове – едни сини сборници, ако си ги спомняте, те вървяха по раздели – чак тогава фактически в раздел “Кодекс на труда” и “Трудово право” излизаха всички тези актове, които реално никой никога не е обнародвал. Какви ли не наредби и наредбици, включително на профсъюзите, които имаха много важно значение.

Другото нещо, което искам да ви кажа сега, и което е много съществено. Тази поредица нормативни актове беше единственият консолидиран източник на право в България. Дирекцията, която ги издаваше, беше в Министерския съвет, дирекция “Нормативни актове”. Решението те да се издават, след промените на 10-ти ноември, е на Великото народно събрание. И те се водеха като актове на

Народното събрание и на Министерския съвет. Ще ви излъжа за годината, но след като закриха дирекцията, Съюзът на юристите и още няколко организации обжалваха това министерско постановление. Стигнахме до петчленен състав на Върховния административен съд и отменихме постановлението. Но то и до момента не се изпълнява. Министерският съвет се измъкна с някакъв палиатив само за да се каже, че е изпълнил решението. Но ние реално в момента нямаме консолидирано законодателство. Това, което ползваме в момента в тия информационни системи, не е сигурно, че е точният текст на съответния нормативен акт. Включително Народното събрание, когато прави някаква промяна, работи по същия начин. И те не са сигурни! Ако трябва да намериш точния текст на нормативния акт, който има 50 изменения, трябва да се върнеш назад в “Държавен вестник” от началото до днес, за да си сигурен, че този текст е точният текст на закона, който е в сила в момента. Ние сме между другото единствената държава в Европейския съюз, която няма консолидирани нормативни актове. Това е много важен проблем и ние го поставяме постоянно и на Министерския съвет, и на Народното събрание. Всеки вдига рамене, а трябва нещо да се направи. Защото незнанието на закона никого не извинява – латинска максима: *Ignorantia legis neminem excusat*. Тоест, теб те съдят за някакво деяние, защото се предполага, че ти си знаел, че това е противоправно, че това е престъпление. Само че, за да е в сила тази максима, правилата изискват консолидирано законодателство и безплатен достъп до него. Ние това нещо го нямаме. Много е зле! Има една страница EUR-lex на Еврокомисията, като влезете в нея, ще видите как ние препращаме към “Държавен вестник”, към не знам кой си, но нямаме консолидирани текстове на законите, за разлика от другите държави. Трябва да има един източник на право, зад който стои държавата. И държавата трябва да каже “Това е консолидираният текст на този акт”, т.е. със съответните промени, които са извършени през годините. Това е действащото право в момента. Защото в тези информационни системи като Апис, Сиела и други, които четем всеки ден, накрая със ситни букви пише, че при грешка или неточност във възпроизвеждането на нормативния акт не носят отговорност. Нещата са много сериозни. Спомням си, първият неофициален, или по-точно недържавен източник на право излезе някъде 90-те години, при това беше под неофициалната редакция на един зам.-председател на Върховния съд. Тогава беше трудно да намериш хартия и печатница, но с неговите връзки горедолу бяха го направили. Това беше един червеничък сборник “Наказателни

закони”. В едно заседание на съда прокурорът става и казва: “Искам пет години наказание!” Съдията си поглежда закона и казва: “Чакай, максимумът е три, как искаш пет!?” И оттук една комисийка набързо провери и установи сто шейсет и няколко грешки в този сборник! Така че това е много сериозен проблем.

Но сега с компютризацията не би трябвало да е такъв проблем?

Не е необходимо да е на хартиен носител, това ви казвам. Има електронен “Държавен вестник” вече. Държавата може да застане зад едно издание, може да го възложи на фирма с конкурс и да каже: “Ето, този ще издава официалната версия на нормативните актове,” но “този” ще носи и съответната отговорност, а не да пише със ситни букви. Да знаем, че този източник е 100 % сигурен, със съответната отговорност, и държавата стои зад него. Тя може да го контролира, тя може да прави каквото иска. Ако иска, сама да го направи, няма никакъв проблем един отдел да си направят и всичките тия промени да ги внасят. Затова някои държави, за да не допускат такива грешки – защото те стават най-често, когато изменяш препинателен знак, съюз или някаква дума – са възприели правило, че всяка промяна се прави винаги на цялата алинея или целия текст.

Тоест, замества се изцяло с новия текст?

Да, не пишеш алинея еди-коя си, буква не-знам-коя, или второто изречение, третото изречение – няма такова нещо. Изменя се алинея еди-коя си, даваш целия нов текст. Така се приема от Народното събрание. Нанасяш вътре поправката, било препинателен знак, било съюз, било думичка, било ново изречение, заличаване на някои думи – но го правиш в рамките на цялата алинея и тя цялата се приема.

Има логика. Това би улеснило и хора като мен, които не работят професионално с тая материя, но се налага понякога да я ползват.

Облекчава се процесът на създаването на точно законодателство. Има един такъв проект внесен в Закона за нормативните актове в миналото Народно събрание, но не му обърнаха внимание.

Ако може да ви върна малко по-назад: преди 90-та какво значение имаше партийното членство?

Голямо.

Трябваше ли да сте партиен член, за да бъдете юриконсулт?

За юриконсулт не, но за движение в системата на прокуратурата особено, и на съдилищата, това беше голямо предимство и си мисля, че над 90 % от съдиите и прокурорите бяха партийни членове. Аз не бях, никога не съм бил. Но съм бил

старши юрисконсулт в министерство, главен юрисконсулт на корпорация – едно време имаше и такива формации: корпорацията обединяваше няколко обединения – след това главен юрисконсулт в министерство. На съответното ниво ни съгласуваха с отдели на ЦК или с отдели на Градския комитет на партията. Да кажем, за да стана арбитър във Върховния арбитраж, са ме съгласували с отдел “Административен” на Централния комитет. И там не беше много лесно, между другото. Ако моето съгласуване е минало, защото очевидно не съм имал никакви проблеми с миналото си, имахме едно момче от Плевен, което главният арбитър беше харесал (тогава главен арбитър беше акад. Чудомир Александров, ако го помните). И независимо, че го беше харесал, и независимо, че беше и партиен член, в ЦК не го съгласуваха. И не можеше да го назначи. Значи, на ниво върховни органи – арбитраж, прокуратура, съд – всичко през Централния комитет. Специално сред прокурорите и следователите също, там беше задължително. Не можеше иначе. И не можеш да растеш.

Кажете за началото на 90-те години. Тогава има една... чистка ли да кажа – деполитизация беше терминът, доколкото си спомням.

Чистка не е имало. Аз съм бил в тоя Висш съдебен съвет, който реално в рамките на предвидения в Конституцията тримесечен срок – параграф 5 беше това от Преходните разпоредби на Конституцията – трябваше да отстрани от съдебната власт прокурори, следователи и съдии, които нямат качества да заемат длъжността. Беше на база професионализъм. Много хора тогава се изплашиха заради партийна принадлежност и други неща и напуснаха. Но никой не ги е гонил. Реално Висшият съдебен съвет в оня период, тримесечния – то беше от началото на февруари до края на април някъде 1992 г. – е уволнил трима следователи, 17-18 прокурори и няколко съдии. Хич не са много, да не говорим за чистка. Дори нещо повече: тогава не беше предвидено съдебно обжалване на тези уволнения. Но Законът за съдебната власт, който се прие 1994 г., предвиди съдебно обжалване пред Върховния съд за тези хора. И те обжалваха, почти всички. Нито един не спечели делото. Тоест, уволненията са били основателни. Аз мога да ви дам драстични примери. Примерно един окръжен прокурор, да не казвам откъде, по време на Възродителния процес е стигнал дотам да отиде в едно село заедно с екипите, които са малтретирали хората и при минусови температури на площада да облива жените и децата със студена вода. Замръзвали, по тях лед! Какъв е тоя окръжен прокурор!? Не може да остане такъв човек в системата. Да не говорим за това, че в

оня период Законът за МВР в края на 80-те години, по време на Възродителния процес, допускаше с подпис на шефа на окръжното управление на МВР и на окръжния прокурор директно в Белене. Без съд и присъда. Това е 85-та, 88-ма година. Маса народ около процеса бяха в Белене само с два подписа.

Както е било след 44-та година.

Да. Няма съд, няма нищо. Директно. Та много прокурори, които в оня период са подписвали, защото ги е било страх, сами напуснаха. Съдии напуснаха по този начин. Но не е било чистка. Един-единствен съдия имаше от Върховния съд, който фактически беше уволнен.

Възможно ли е някои да са напуснали от чисто икономически съображения – за да започнат адвокатска практика, която обещава по-високи доходи?

Да. Тогава по силата на Указ 56 и освобождаването на стопанската дейност започнаха да се регистрират много фирми. Регистрацията на една фирма, така малко по памет, струваше около 1000 лв. адвокатски хонорар, а не беше никакво усилие. Това може да го свършиш, дето се вика, за петнайсет минути, а взимаш 1000 лв. Тогава 1000 лв. не бяха малко пари, защото една жигула струваше 6000 лв.

Спомням си, 6100 лв.

Значи, с шест дела си купуваш една жигула.

Ако ти е дошъл редът.

Да, да. Говоря за стойността на парите. И много хора, включително на високо ниво, напуснаха тогава. Аз за някои лично съжалявах. Например, имаше прекрасни съдии, които си тръгнаха. Питам ги: “Защо си тръгвате?” – “Ами, ние се видяхме с пари изведнъж. Какво да седим да блъскаме тука” – защото съдийската работа си е тежка, отговорна и натоварена.

Има ли тогава едно преливане на арбитри и юрисконсулти към съда?

Не. Юрисконсултите са си отделна работа. А когато закриха арбитражите, за Върховния държавен арбитраж не предвидиха арбитрите да отидат някъде по право. Във всички окръжни арбитражи, те бяха по един в окръг, дадоха възможност на арбитрите, ако искат, да станат съдии в окръжния съд. Това беше предвидено и тогава преминаха арбитри в съдилищата. Но на върховно ниво това го нямаше.

Това как се отрази на съдилищата? Добро решение ли беше?

Не е било зле, защото закриването е голяма грешка, която направихме – и то я направиха между другото някои демократи заради персоната, която оглавяваше Върховния арбитраж. Големинов не беше удобен на някои хора и за да махнат него,

махнаха цялата институция. Институцията беше един готов търговски съд. Имаше 20 арбитри на ниво Върховен арбитраж и по няколко арбитри в окръжните арбитражи. Те работеха перфектно, защото арбитражът работеше едноинстанционно. Там бързината беше много важна.

Нямаше ли нещо “по реда на надзора”?

По реда на надзора можеше да стигнеш до Върховния арбитраж. Обаче решението е в сила и се изпълнява. Ако реши нещо друго Върховният арбитраж, може да го отмени и да промени нещата, но това е друго. Иначе беше една ефективна система, която работеше много добре. За мене това беше много голяма грешка, което се направи, защото това беше един готов търговски съд. Толкова години ние продължаваме да говорим за търговски съд, но вече при това стечение на обстоятелствата и при тази окрупненост на съдилищата като бройка няма да стигнем до това нещо. Създадохме търговски отделения в по-големите съдилища и във Върховния съд, но тогава можехме без много усилия, защото те бяха осигурени по области и със сграден фонд, и с всичко, просто да ги оставим да си работят. Между другото, в Русия така направиха. Този модел на арбитража е копиран от Съветския съюз; те не го закриха. Сега се казва Висш арбитражен съд, продължава да работи с разширени правомощия по отношение и на административното правораздаване. Те нямат Върховен административен съд и той изпълнява някои подобни функции. Аз познавам колеги там, бил съм им на гости. На този съд предоставиха една от сградите на Академията на науките – невероятна сграда! Като влезеш, лъха на аристократизъм. От годините. Страхотна, с колони, с едни мрамори... Бяха им дали пари за ремонт, защото между другото те в това отношение не са скромни. И големи заплати им дадоха, и ги оборудваха по последна дума на техниката, и въобще много неща направиха, поне в това отношение. Отделен въпрос е колко им е демократично правораздаването.

Е, това вече е съвсем друг въпрос. Нека да се опитам да ви опонирам: вие казвате, че преди е било по-добре, сега е паднало качеството, но пък от друга страна преди 90-те години съдилищата са решавали далеч по-малко дела.

Не, аз аналогия между двата периода не съм правил. Аз говоря, че сега нещата се влошават в сравнение с 90-те години – това, което беше след промените. Сега изтича мандатът на третия председател на Върховния административен съд. Аз когато бях председател, това беше между 1996 и 2003 г., постъпеше ли дело в съда, се насрочваше до три месеца, не по-късно. До шестия месец се решаваше.

Дело повече от година в съда не е стояло. Сега в съда има дела, насрочвани след две години. Има ли промяна?

Сега разбирам какво имате предвид. Разкажете за 96-та, за възстановяването на Върховния административен съд. Вие сте бил човекът, който е трябвало да се бори – и с правителството, и с Народното събрание.

Беше трудно. Систематизирам нещата набързо. В момента, в който Висшият съдебен съвет взе решение да открие процедура за избор на председатели – защото оттам трябваше да тръгне цялата процедура – министърът на правосъдието тогава, от БСП, правителството на Виденов, каза: “Вие нямате право да го правите, трябва да го направят други органи след като приемат процесуални закони и т.н.” – и задейства една процедура в парламента на парламентарно питане, което да прерасне в решение. Това беше предвидено да стане следващата седмица в петък, примерно. Ние, в рамките на графика, който бяхме предвидили – една седмица за обсъждане на кандидатурите и след това гласуване – гласувахме двамата председатели преди Народното събрание да разгледа това питане. В сряда ние гласувахме двамата председатели, в петък питането в Народното събрание прерасна в решение и в решението беше записано, че Висшият съдебен съвет няма право да възстановява върховните съдилища, предвидени в Конституцията. Но той вече е взел решение за председатели. Тука има процедура да се внесе решението в Президентството. Внесохме решението в Президентството, Желю Желев на третия ден издаде укази за двамата председатели. Указите трябва да се обнародват. Министърът отказва да ги подпише и да ги подпечати с държавния печат.

Министърът на правосъдието трябва да ги подпечати?

Да, министърът на правосъдието – скри печата и каза не. (После се оказа, че не е задължителен подписът му.) Междувременно в “Държавен вестник” излезе брой 60, мисля, в който двата указа ги имаше. И изведнъж някой каза: “Ама ние тия укази не трябваше да ги пускаме!” Спряха част от партията на “Държавен вестник” и отпечатаха нов брой без указите. Но аз имам оригиналния брой, защото в софийските ведомства се праща първата отпечатка на вестника и ние го получихме. После получихме и другия, имам и двата.

Пазете ги за музея! (смях)

Оттук нататък главният прокурор отправи питане до Конституционния съд от какъв характер е този указ и необходимо ли е да бъде приподписан от министъра на правосъдието. Конституционният съд, проф. Пенчо Пенев писа това решение

като докладчик тогава и каза не, това е указ еди-какъв си – там има една специална терминология, да не усложнявам нещата – и не е задължително да бъде приподписан от министъра на правосъдието, защото не подлежи на изпълнение от изпълнителната власт. След това парламентът прие закон, в който казва, че преди промяната на процесуалните закони не може да се възстановяват двете върховни съдилища. И този закон го атакувахме пред Конституционния съд. Конституционният съд го обяви за противоконституционен и каза, че няма пречка да започне изпълнението, още повече, че Основният закон вече пет години не се изпълнява. И, вече не се сещам дали имаше някаква друга преграда, която преодоляхме, но след този акт на Конституционния съд ВСС прие решение, с което конституира двата съда считано от 1 декември 1996 г.

Спомням си, че тази сграда, в която е сега Върховният административен съд, беше на Министерството на образованието.

Не, тя е била навремето на образованието. В тая сграда имаше и кино, това не може да си го спомняте: входът откъм “Лавеле”, той и сега съществува, там имаше едни вътрешни стълби и имаше на петия етаж кино, обикновено градско кино. Сградата се ползваше от Министерството на образованието, не знам дали и други са я ползвали. Но тогава, когато ние трябваше да отидем в тая сграда вече – иммахме решение между другото още от 1991 г. от правителството на Димитър Попов. Това правителство беше издало два акта: за връщане на Съдебната палата и за тази сграда. Ние започнахме работа в сградата на “Позитано”, това е бившият Върховен арбитраж. Там се помещаваше т. нар. Трето отделение на Върховния съд, което гледаше административните дела. На основата на него се изгради фактически Върховният административен съд. Ние затова започнахме с двайсет и няколко съдии. Първата ми работа беше да се погрижа за сградата. Там беше областният управител Костадинов, доста неприятна фигура. Отидох, поговорих с него. Той се беше съгласил, между другото, ние да почнем ремонта, защото той заемаше само първите два етажа, а другите бяха свободни. Ние на горните етажи вече правехме ремонт. Той обаче каза: “Не мога да ги освободя, защото при мен има система за оповестяване и за да мога да преместя в новата сграда на “Алабин” (където е сега областният), ми трябва две години. При това – да е празна сградата. А тя в момента е пълна.” Там имаше зъболекари, не знам какво, частни кабинети, пълна лудница беше.

Ние успяхме да опразним много бързо сградата на “Алабин” с намеса на прокуратурата. Вътре се бяха самонастанили един куп институции и такива частни медицински кадри... Какви ли не имаше там. Не уважиха на никой оплакванията, опразнихме сградата и аз дадох едномесечен срок на областния управител. Казах: “На втория месец идвам тука с прокуратурата и съда, с полицията, ще те извадим насила.” И той се изтегли все пак.

Намери начин.

Как няма да намери. Ние имахме авторитет, имахме уважение. Но и си вършихме работата. Имаше един период – аз съм се занимавал като член на Висшия съдебен съвет с бюджета на съдебната власт – опитвах се да ни свият малко като размер бюджета, който ни даваха, но успяхме винаги да получим това, което ни трябва. Дадохме една добра стъпка в началото на заплатите, която и досега горе-долу е прилична спрямо останалата администрация. Но не е достатъчно от гледна точка на това, че румънците примерно – моделът, който често даваме за пример – преди десетина години и повече, когато направиха реформата, в техния Висш съдебен съвет има само двама външни от парламента, всички останали се избират от магистратите. Освен това те увеличиха заплатите на съдиите, редовните съдии, в размер, по-голям от заплатата на президента. При нас не е така. Имахме бивши премиери, които казваха: какви са тия съдии, та ще взимат повече от мене! Дума да не става, няма да им даваме пари! Докато тенденцията е точно обратната. Примерно в Щатите най-високата заплата взима председателят на Върховния съд. Президентът е след него независимо, че са президентска република.

Имам още два въпроса, единият е за независимостта. Какви бяха през 90-те години формите на натиск, какви са сега?

Тогава наистина се борехме за независимост, защото трябваше да преодолеем някои остатъци от миналото. Но примерно, аз понеже бях прокурор в първите години, на Татарчев никой не смееше да му подсказва или да му ходатайства или каквото и да било. Имаше характер, имаше отношение, беше внимателен към всеки, но много чувствителен към ходатайства. И донякъде това нещо съществуваше и в съдилищата, защото нямаше тази нагласа за такова ходатайстване, каквото се получава в момента. Тогава, ако се получи нещо, ще мине през партийния комитет. На друго ниво – сяк да не се чуе за някого, той си заминава. Нямаше този размер на корупция в държавата поначало. Аз, вече като председател на Върховния съд, за седем години имам две ходатайства. И двете

неуспешни. Едното беше за делото, което касаеше спирането на атомните блокове в Козлодуй. Ние решихме обратно делото, само че изпълнителната власт не се възползва от съдебното решение и затвори блоковете. Другото беше във връзка с една приватизация, заради която дори стигнаха до изменение на закона, за да изключат съдебния контрол, само и само да направят това, което искаха. И пак не успяха. И тя не стана, тази приватизация, просто защото беше абсолютно незаконна – искаха да продадат една огромна фирма за без пари. Ние казахме не.

Предполагам, че това е обезкуражило по-нататъшни опити.

Не са ми ходатайствали повече. Беше ги страх. Не знам дали изглеждам страшен, но имаше авторитет на институцията, нещата бяха много стегнати в организацията на работата, в съда имаше дисциплина, имаше ред, нямаше интриги.

Ние направихме още първата година, 98-ма година, софтуер (АСУД), който и в момента е най-добрият. Това е система за управление на делата. Ако отворите сайта на Върховния административен съд, ще го видите – независимо, че сега се отваря по-трудно заради всички тия подробности със заличаване на лични данни и т.н. Ние го направихме публичен, всеки можеше да го отвори, да чете, да гледа и т.н. и той продължава да е най-добрият. Само че ръководството след мен не мултиплицира системата в административните съдилища, не я внедри в тях. Те сега сигурно щяха да работят на електронни носители. Първо, архивираме всичко 100%, като едно от нещата, които са се променили в момента, е че решенията на Върховния административен съд вече не се архивират по критерии от няколко месеца, при положение, че там работят два пъти повече чиновници. А това е най-голямото богатство на една система, защото първо, е помагало на съдията, а ние я отворихме за всички, и адвокати, и юрисконсулти, всеки можеше да я ползва. Когато бях председател, бях издал една заповед, че като приключи делото – по принцип то си върви на хартиен носител и на папката имаше тук едно каренце – председателят на състава или на отделението имаше задължение да напише по кои текстове от закона трябва да се архивира това решение. Служителят въвежда това и делото автоматично влиза в архива. И когато тръгнеш да го търсиш, можеш да го намериш по няколко критерия: по закон, по материя, дори по имена. Например един ръководител на държавата ме питаше какво може да прави системата, казвам: “Всичко. Ето, вие се казвате еди-как си” – и му написвам трите имена – “имате в съда три дела.” – “А, не, нямам дела!” – “Искате ли да ги отворим?” Отварям

делото и там пише, че той е подписал жалба по някакво изборно дело срещу решение на ЦИК. Той вика: “Аа, да, спомням си.” (смях)

Последният ми въпрос е за най-големите удовлетворения и най-големите разочарования в работата ви досега.

Човек помни положителното, общо взето. Че съм имал неприятни моменти в работата, сигурно съм имал. Но не мога да не съм доволен примерно от това, че в рамките на 10 години от един начинаещ юрисконсулт станах главен юрисконсулт в една система с няколкостотин човека. Не мога да не съм доволен от това, че в Главна прокуратура много бързо бях оценен и станах заместник главен прокурор. Изборът за председател на Върховния административен съд и за мен донякъде беше изненада, защото ме предложиха колеги от ВСС. Вярно е, че работех в тая сфера, защото бях прокурор по т. нар. общ надзор и се занимавах с административно правораздаване.

Ценно признание от колеги.

Донякъде е така, защото реално никой друг не можеше да ти издигне кандидатурата, освен членове на Съвета. И тогава фактически имаше и съревнование, защото ние бяхме четири кандидатури. Едната беше моята, другата беше на заместник-председателя на Върховния съд, който се занимаваше с тази дейност тогава, едната беше на друг член на Съвета и последната не мога да се сетя. Така че имаше и състезание, съвсем коректно. В началото имах известни притеснения, защото аз като съдия не бях работил. Бях арбитър, нали, но арбитър да правораздава е малко по-различно. Със страните по делата така си говорех: те седят във фотьойли и си водим делото. (смях) Не като в залата. Но много бързо постигнахме нещо и направихме един образцов съд. Всички ни завиждаха. Ние пишехме на компютър още първата година. Имахме маркови компютри. Някои от тях още вървят, след толкова години. Тази автоматизирана система на управление на делата, която въведохме, беше невероятно удобство. Правиш една електронна папка за призоваване, това-онова... Адвокатите шеговито викат: “Трябва да ти вдигнем паметник,” защото дали от Силистра или от Малко Търново, има ли дело, той си го отваря, четете сканирани документи, гледа дали е насрочено, за кога е насрочено, има ли движение по делото, има ли нещо постъпило, нещо станало – всичко, което е обявено, веднага го вижда на компютъра. Така беше. Сега малко по-бавно стават нещата. Вече не сканират.

Но съжالياвам, че това не можахме да го развием... Ами как да не е удовлетворение – знаете ли за колко съм направил тая система? Три месеца трима души съдии писахме задание, какво искаме. И един програмист за още толкова време направи целия продукт.

Преди ерата на обществените поръчки?

Не, имаше ги. Имаше ги, но това беше под тавана. И след три години в рамките на тази работна група, която създадохме за разработката на административно-процесуалния кодекс бях в една европейска държава, в която видях продукта копиран едно към едно и направен от една известна фирма за два милиона и половина евро. Тази държава, която също като нас тогава въвеждаше регионални административни съдилища, беше издала закон за това, в средата на годината вече го имаше този продукт и в тези съдилища съдиите и служителите три месеца преди да почнат работа щяха да бъдат назначени, сградният фонд беше осигурен и те на 1 януари, започвайки работа, щяха да работят и на електронната система. В момента вече са минали всичко това, което копираха от нас, а ние още не го правим. Даже те самите бяха много изненадани като ни го показаха и очакваха от нас някакъв особен възторг, че са направили нещо ново. Аз отворих нашата система, защото тя е в интернет и можеш да я отвориш отвсякъде. Отворих и викам, вижте ние как работим – ей такива им станаха очите! (*смях*)

Та така. Аз съм първият магистрат, награден с орден “Стара планина”. И това е оценка за дейността, която съм свършил. Може би и заради това, че съм доста активен в обществена дейност. Още от началото съм свързан с ПИОР, ще чуете много колеги да я споменават. Тя е първата неправителствена правна организация, която създадохме след промените (с изключение на Съюза на юристите, той е отпреди това) и това е първата организация, в която с помощта на USAID се наричаше тогава – направихме няколкостотин обучителни семинара за млади съдии, прокурори, следователи и адвокати даже. Една невероятна дейност в рамките на пет-шест години. Бях в ръководството и на тая организация. Там бяха и Капка Костова, Нели Куцкова, Меги Тачева, Душана Здравкова и други.

Благодаря, беше много интересно.

Колегите казват, че трябва да го напиша. Има много неща от този период, които си заслужава да се опишат. Проф. Пенчо Пенев издаде една книга, но в нея има непълноти. Има и някои изводи, с които не съм много съгласен. Но аз представях книгата в НИП и не беше удобно да го критикувам.

Напишете контрактига (смях).

Моята ще бъде само история. В неговата има и наука.